

6. პოლიტიკური იდეოლოგიები
(ლიბერალიზმი, კონსერვატიზმი და მისი ალტერნატივები,
ფუნდამენტალიზმი, კოსმოპოლიტიზმი)

უკანასკნელი ცვლილების თარიღი: 10.12.2022

1. ლიბერალიზმი.¹ თავისუფლება (ლათინურად: *libertas*) ლიბერალიზმისთვის უმთავრეს პოლიტიკურ ღირებულებას წარმოადგენს. ინგლისელი ფილოსოფოსი **ჯონ ლოკი** (1632-1704 წწ.) თვლიდა, რომ ადამიანები ბუნებრივად იმყოფებიან „სრულყოფილი თავისუფლების მდგომარეობაში იმისთვის, რომ მოიქცნენ ისე, [...] როგორც ამას საჭიროდ მიიჩნევენ [...] სხვა ადამიანებისგან ნებართვის მიღებისა და მათ ნებაზე დამოკიდებულების გარეშე“ („მეორე ტრაქტატი ხელისუფლების შესახებ“, 1689 წ.). **ლიბერალიზმის საფუძველმდებარე დებულებაა, რომ თავისუფლება, თავისი არსებით, ნორმატიული მოცემულობაა და მტკიცების სიმძიმე (გაიხსენეთ, თუ რას ნიშნავს ეს ცნება პირველი თემიდან!) იმათზე მოდის, რომლებიც თავისუფლების შეზღუდვას ცდილობენ, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუკი ეს შეზღუდვა იძულებით ხასიათს ატარებს. აქედან გამომდინარეობს, რომ რადგან პოლიტიკური ძალაუფლება და სამართალი ზღუდავენ მოქალაქეთა თავისუფლებას, საჭიროა მათი გამართლება, ანუ მათი არსებობის საჭიროების დასაბუთება.** შესაბამისად, ლიბერალური პოლიტიკური თეორიის ცენტრალური საკითხი ასეთია: შესაძლებელია თუ არა პოლიტიკური ძალაუფლების გამართლება და თუ შესაძლებელია, მაშინ როგორაა ეს შესაძლებელი? კლასიკოსი ლიბერალები (მაგალითად, ჯ. ლოკი) არა მხოლოდ იზიარებენ ლიბერალიზმის საფუძველმდებარე დებულებას (თავისუფლება, თავისი არსებით, ნორმატიული მოცემულობაა), არამედ მიიჩნევენ, რომ თავისუფლება მინიმალურად უნდა შეიზღუდოს. შესაძლებელია მხოლოდ შეზღუდული ხელისუფლების გამართლება. სახელმწიფოს ძირითად ამოცანას მოქალაქეთა თანაბარი თავისუფლების დაცვა წარმოადგენს.

---

¹ შდრ. S. D. Courtland, D. Schmitz, G. Gaus, “Liberalism”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/liberalism/>; A. Ryan, “Liberalism”, in: R. E. Goodin, P. Pettit, T. Pogge (eds.), *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, 2nd edition, vol. 1, Blackwell Publishing, 2007, გვ. 360 და შმდ.

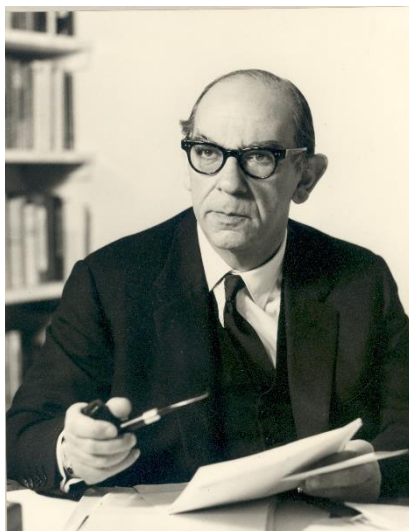

ჯონ ლოკი. მხატვარი: სერ გოდფრი ნელერი (1697 წ.)

ლიბერალურ ტრადიციას განეკუთვნებიან შემდეგი მოაზროვნეები: **ჯონ ლოკი, ადამ სმითი, შარლ ლუი მონტესკიე, თომას ჯეფერსონი, ჯონ სტიუარტ მილი, ლორდი ექტონი, თომას ჰილ გრინი, ჯონ დიუი, ისაია ბერლინი, ჯონ როულსი** და სხვ. თუმცა, აღსანიშნავია რომ ეს მოაზროვნეები ერთმანეთისგან განსხვავდებიან იმის მიხედვით, თუ როგორ აფასებენ შემწყნარებლობის საზღვრებს, კეთილდღეობაზე ორიენტირებული სახელმწიფოს ლეგიტიმურობას და დემოკრატიის დადებით ასპექტებს. ისინი ბოლომდე იმაზეც კი ვერ თანხმდებიან, თუ რა წარმოადგენს თავისუფლების ბუნებას. საერთოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ ყოველი იდეოლოგიის „შიგნით“ მოაზროვნეებს შორის დაუსრულებელი კამათი მიმდინარეობს ამ იდეოლოგიის შემადგენელი ძირითადი ცნებების შესახებ. თუმცა, ეს თეორეტიკოსთა დაბნეულობით კი არ უნდა ავხსნათ, არამედ იმ ფაქტით, რომ ინტელექტუალთა ყოველი მომდევნო თაობა ცდილობს, თავისებურად გაიაზროს ძირითადი ცნებები ახალი გამოცდილების ქრილში.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თვით თავისუფლების, – ლიბერალიზმის ძირითადი ცნების, – შესახებ ლიბერალ მოაზროვნეებს ერთგვაროვანი შეხედულებები არა აქვთ. შესაბამისად, ინდივიდუალური თავისუფლების შესახებ განსხვავებულ ლიბერალურ კონცეფციებს ხელისუფლების ამოცანების განსხვავებულ გაგებაზე მიყვარათ. ბრიტანელი ფილოსოფოსი **ისაია ბერლინი (1909-1997 წწ.)** ცნობილია **თავისუფლების შესახებ ნეგატიური კონცეფციით**. ბერლინი თვლიდა, რომ ადამიანი თავისუფალია იმდენად, რამდენადაც მის მოქმედებაში სხვა ადამიანები არ ერევიან. „ამ აზრით, პოლიტიკური თავისუფლება ის სფეროა, რომელშიც ადამიანს შეუძლია, სხვებისგან შეუფერხებლად იმოქმედოს. თუკი მე სხვები ხელს მიშლიან იმის გაკეთებაში, რასაც მათი ჩაურევლობის შემთხვევაში გავაკეთებდი, მაშინ მე არ ვარ თავისუფალი. [...] იძულება გულისხმობს სხვა ადამიანების შეგნებულ ჩარევას იმ სფეროში, რომელშიც ჩვენ ვიმოქმედებდით მათი ჩაურევლობის შემთხვევაში. პოლიტიკური თავისუფლება მხოლოდ მაშინ არა გვაქვს, როდესაც სხვა ადამიანები მიზნის მიღწევაში ხელს გვიშლიან.“²

² შდრ. I. Berlin, “Two Concepts of Liberty”, in his: *Four Essays on Liberty*, Oxford: Oxford University Press, 1969, გვ. 122.

ისაია ბერლინი

ბერლინისა და მისი მიმდევრებისთვის თავისუფლების არსს სხვების მხრიდან იძულების არარსებობა ქმნის. შესაბამისად, ლიბერალური სახელმწიფოს მხრიდან თავისუფლების დაცვა გულისხმობს იმის უზრუნველყოფას, რომ მოქალაქეებმა, უკიდურესი საჭიროების გარეშე, ერთმანეთზე იძულება არ მოახდინონ. ამრიგად, **ნეგატიური თავისუფლების** ცნებაში ყურადღება გამახვილებულია შესაძლებლობებზე: თავისუფლად ყოფნა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა არის ჩვენთვის შესაძლებელი. თუმცა, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ჩვენ ყველა შესაძლებლობის გამოყენება შეგვიძლია.

ბევრი ლიბერალი უპირატესობას ანიჭებს თავისუფლების უფრო „დადებით“, პოზიტიურ კონცეფციას. ბრიტანელი ფილოსოფოსის **თომას ჰილ გრინის (1836-1882 წწ.)** თანახმად, ადამიანი მხოლოდ მაშინაა თავისუფალი, თუკი იგი დამოუკიდებელი ანუ ავტონომიურია. ლიბერალურ პოლიტიკურ თეორიაში მყარადაა დამკვიდრებული ისეთი თავისუფალი პიროვნების იდეალი, რომლის ქმედებებიც, გარკვეული აზრით, *საკუთრივ მისია*. **თავისუფლების პოზიტიური გაგება** ანუ პოზიტიური თავისუფლება უპირატესობას ინდივიდის მოქმედებას ანიჭებს. ადამიანი თავისუფალია მაშინ, როდესაც იგი აქტიურად განსაზღვრავს თავის ცხოვრებას. ასეთი ადამიანი არ ექვემდებარება იძულებას, კრიტიკულად განიხილავს საკუთარ იდეალებს, ბრმად არ მიჰყვება წეს-ჩვეულებებს და მოკლევადიან სიამოვნებათა გამო თავის გრძელვადიან ინტერესებს არ უკუაგდება. თავისუფლების როგორც ავტონომიის იდეალი გვხვდება **ჟან-ჟაკ რუსოს, იმანუელ კანტის** და **ჯონ სტიუარტ მილის** შრომებში. ეს ტენდენცია დღესაც დომინანტურია ლიბერალიზმში (სთენლი ბენი, ჯერალდ დვორკინი, იოზეფ რაზი).

ბრიტანელმა სოციალისტმა **რიჩარდ ჰენრი თოუნიმ (1880-1962 წწ.)** თავისუფლება გაიაზრა როგორც „მოქმედების უნარი“. თავისუფლების ამ პოზიტიური კონცეფციის თანახმად, თუკი, მაგალითად, ადამიანს არ ეკრძალება გარკვეულ კლუბში განევრიანება, მაგრამ მას არ გააჩნია მატერიალური შესაძლებლობა იმისთვის, რომ სანევრო თანხა გადაიხადოს, მაშინ მას არა აქვს ეფექტური მოქმედების საშუალება. პოზიტიური თავისუფლება, რომელიც „მოქმედების უნარზე“ ამახვილებს ყურადღებას, თავისუფლების ცნებას მჭიდროდ აკავშირებს მატერიალურ რესურსებთან (მაგალითად, განათლება ადვილად უნდა იყოს ხელმისაწვდომი, რათა ყველამ შეძლოს თავისი შესაძლებლობების განვითარება). ამ საკითხს, თავის მხრივ, ორი სახის ლიბერალიზმთან მივყავართ.

კლასიკური („ძველი“) ლიბერალებისთვის თავისუფლება და კერძო საკუთრება მჭიდროდ უკავშირდება ერთმანეთს. XVIII საუკუნიდან დღემდე კლასიკური ლიბერალები ამტკიცებენ, რომ კერძო საკუთრებაზე დამყარებული ეკონომიკური სისტემა სრულყოფილად თავსებადია ინდივიდუალურ თავისუფლებასთან და რომ ის ყოველ ინდივიდს აძლევს შესაძლებლობას, იცხოვროს ის, როგორც თავად ჩათვლის საჭიროდ. ასე რომ, საბაზრო სისტემა, რომელიც კერძო საკუთრებას ემყარება, თავისუფლების განხორციელებად მიიჩნევა: ადამიანები თავისუფლები არიან მაშინ, როდესაც მათ შეუძლიათ, დადონ ხელშეკრულებები ერთმანეთს შორის, გაყიდონ თავიანთი შრომა, ან მოგების მისაღებად საკუთარი ეკონომიკური საქმიანობა წამოიწყონ.

ჩანართი 1. ადამ სმითის „უხილავი ხელის“ თეორია

ადამ სმითი (1723-1790 წწ.) კლასიკური ლიბერალური ეკონომიკური თეორიის უმნიშვნელოვანესი წარმომადგენელია. სმითის ეკონომიკური თეორიის თანახმად, როდესაც ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევა მინიმალურია, თითოეული ინდივიდი ესწრაფვის საკუთარი სარგებლის მიღებას და ამით, თითქოს „უხილავი ხელის მეშვეობით“, საერთო კეთილდღეობას უწყობს ხელს (მიუხედავად იმისა, რომ ეს, შესაძლოა, არც წარმოადგენდეს მის მიზანს). თავის ნაშრომში „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“ (1776 წ.), შრომის დანაწილების შესახებ საუბრისას (II ნიგნის I თავი), სმითი აღნიშნავს, რომ შრომის დანაწილება, რაც საერთო კეთილდღეობას უწყობს ხელს (ყველას თავისი პროფესია აქვს და ამით სხვას ეხმარება), ადამიანის სიბრძნის შედეგი კი არაა, არამედ ის თანდათან წარმოიშვება, როდესაც ადამიანები საკუთარი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად ერთმანეთში საქონლის გაცვლა-გამოცვლას და ვაჭრობას იწყებენ.

„ახალი“ ლიბერალიზმი (რომელსაც, ასევე, „კეთილდღეობის სახელმწიფოს“ და „სოციალურად სამართლიან“ ლიბერალიზმს უწოდებენ) ეჭვქვეშ აყენებს ინდივიდუალურ თავისუფლებასა და კერძო საკუთრებაზე დამყარებულ საბაზრო წესრიგს შორის მჭიდრო კავშირის იდეას. ახალი ლიბერალიზმი წარმოიშვა XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისში, როდესაც თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის მიერ ამ „მჭიდრო“ კავშირის შენარჩუნებისა და ბალანსირების უნარი ეჭვქვეშ დადგა. ინგლისელი ეკონომისტი **ჯონ მეინარდ კეინზი** (1883-1946 წწ.) მიიჩნევდა, რომ კერძო საკუთრებაზე დამყარებული საბაზრო სისტემა არასტაბილური იყო (თავისუფალი ბაზრის პირობებში, მაგალითად, შესაძლოა, მაღალი უმუშევრობაც არსებობდეს). შესაბამისად, ახალმა ლიბერალებმა ეჭვქვეშ დააყენეს კლასიკური ლიბერალიზმის იდეები და უფრო მეტი ყურადღება გაამახვილეს **სახელმწიფოზე, როგორც ეკონომიკური ცხოვრების რეგულატორზე**. ახალ ლიბერალიზმს, ასევე, საფუძვლად ედო რწმენა, რომლის თანახმად, საკუთრების უფლება ყოველთვის არ გვევლინება ადამიანის უფლებების განმამტკიცებლად. საკუთრების უფლებებმა, ასევე, შესაძლოა, ძალაუფლების უსამართლო განაწილებას შეუწყოს ხელი (მაგალითად, მდიდრებმა, შესაძლოა, საკუთარი სიმდიდრე თავიანთი პრივილეგიებული მდგომარეობის განსამტკიცებლად გამოიყენონ და ეს სხვების თავისუფლების შეზღუდვის ხარჯზე განახორციელონ).

2. კონსერვატიზმი და მისი ალტერნატივები.³ კონსერვატიზმი სამ ძირითად დოქტრინას (შეხედულებათა ერთობლიობას) ეფუძნება, რომლებიც, თავის მხრივ, ურთიერთდაკავშირებულია: 1. **ტრადიციონალიზმი** მხარს უჭერს უწყვეტობას პოლიტიკაში, არსებული ინსტიტუტებისა და პრაქტიკების შენარჩუნებას. ტრადიციონალიზმი ეჭვითაა განწყობილი ცვლილების მიმართ, განსაკუთრებით – სერიოზული და უეცარი ცვლილების მიმართ და მკვეთრად უპირისპირდება ძალადობრივ და რევოლუციურ ცვლილებებს. შეიძლება ითქვას, რომ ეს ფართოდ (და არა საყოველთაოდ) გავრცელებული ადამიანური განწყობაა (გარკვეული ხარისხით ყველა ადამიანში რომ არსებობს), რომელიც გამოიხატება იმის მიმართ სიყვარულში, რაც ნაცნობია და უცნობის მიმართ შიშში. ეჭვი ცვლილების მიმართ არაა იგივე, რაც ცვლილებისადმი მკვეთრი დაპირისპირება. მაგრამ თუკი კონსერვატორი აღიარებს ცვლილების აუცილებლობას, იგი მიიჩნევს, რომ ის თანდათანობითი უნდა იყოს და ყოველი ნაბიჯი საგულდაგულოდ უნდა იქნეს აწონილი.

ცვლილებების წინააღმდეგ კონსერვატორების არგუმენტი, შესაძლოა, ისტორიული მაგალითებით იყოს გამყარებული. სამოქალაქო ომს ინგლისში (1642-1651 წწ.) ოლივერ კრომველის სამხედრო დიქტატურა მოჰყვა. ის, რაც სამოქალაქო ომის შედეგად იქნა მიღწეული, სწრაფად გაუქმდა რესტავრაციის დროს (1660 წ.), როდესაც ინგლისში მონარქია აღდგა. საფრანგეთის რევოლუცია სწრაფად გადაიზარდა იაკობინელთა დიქტატურასა და ტერორში, რასაც იაკობინელთა დამხობის შემდეგ, სამხედრო დიქტატურის დამყარება მოჰყვა. 1871 წლის პარიზის კომუნა სისხლში იქნა ჩახშობილი. ასეთივე სისხლიანი შედეგები მოჰყვა 1917 წლის რევოლუციას რუსეთში და 1947 წლის რევოლუციას ჩინეთში.

2. ტრადიციონალიზმს მხარს უმაგრებს **სკეპტიციზმი** პოლიტიკური ცოდნის შესახებ. კონსერვატორისთვის პოლიტიკური სიბრძნე, პირველ რიგში, დამკვიდრებულ კანონებსა და ინსტიტუტებშია გამოხატული. ეს კანონები და ინსტიტუტები განიხილება როგორც არსებული პოლიტიკური წესრიგის თანდათანობითი შესწორებების შედეგი, რომელიც მრავალი გამოცდილი პოლიტიკოსის მიერ იქნა განხორციელებული. მიიჩნევა, რომ ეს პოლიტიკოსები მკაფიოდ გამოხატული საჭიროების გამო მოქმედებდნენ და რომ მათი მოქმედებები ფრთხილი და კეთილგონივრული იყო. აქედან გამომდინარეობს, რომ საზოგადოებრივ საქმეთა წარმართვა იმათ ხელში უნდა იყოს, ვისაც მდიდარი პოლიტიკური გამოცდილება აქვს და რომ ეს ყველაზე ნაკლებად ეხება თეორეტიკოსებს, რომლებიც აბსტრაქტული, ზოგადი სისტემების ფარგლებში რჩებიან. წარმატებული პოლიტიკური პრაქტიკისთვის საჭიროა პრაქტიკული გამოცდილების ქონა. აბსტრაქტული, ზოგადი პრინციპების გარდა (როგორებიცაა, მაგალითად, საყოველთაო მნიშვნელობის მქონე ბუნებრივი ან ადამიანთა უფლებები), კონსერვატორები კიდევ უფრო უარყოფითად არიან განწყობილი უტოპიების მიმართ, რომლებიც საზოგადოების არსებითი გარდაქმნების მოთხოვნებს შეიცავენ.

კონსერვატორები აღიარებენ პოლიტიკური მიზნების არსებობას, თუმცა მიიჩნევენ, რომ მრავალი ასეთი მიზანი არსებობს. თუკი ლიბერალები, ძირითადად, ყურადღებას ამახვილებენ თავისუფლებაზე, ხოლო სოციალისტები – თანასწორობაზე, კონსერვატორები თვლიან, რომ მხოლოდ ერთ-ერთ პოლიტიკურ მიზანზე ფოკუსირება სხვების საზიანოდ გაუმართლებელია. თუკი პოლიტიკოსები ერთი მიზნის განხორციელებისკენ მიმართავენ საკუთარ ძალისხმევას, ამან, შესაძლოა, სხვა მიზნების

³ შდრ. A. Quinton, "Conservatism", in: R. E. Goodin, P. Pettit, T. Pogge (eds.), *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, 2nd edition, vol. 1, Blackwell Publishing, 2007, გვ. 285 და შმდ.

განხორციელება შეაფერხოს. ზემოთ განხილული რევოლუციების მაგალითები კონსერვატორებისთვის ამ შეხედულების სისწორეს ადასტურებს, თუმცა, შესაძლებელია სხვა მაგალითების მოყვანაც: 1920-1933 წლებში აშშ-ში სიმთვრალესთან ბრძოლის მიზნით ალკოჰოლის მოხმარება აკრძალეს, თუმცა ამას საპირისპირო შედეგი მოჰყვა, რადგან ორგანიზებული დანაშაულის რაოდენობა მკვეთრად გაიზარდა (კრიმინალურმა ბანდებმა ბევრ შტატში ხელში ჩაიგდეს ალკოჰოლის „იატაკევეშა“ ინდუსტრია).

3. თავის მხრივ, პოლიტიკური სკეპტიციზმი კონსერვატიზმის მესამე ცენტრალურ დოქტრინას ემყარება, რომლის თანახმად **ინდივიდები და საზოგადოება ერთ ორგანულ მთელს ქმნიან, ანუ განუყრელად უკავშირდებიან ერთმანეთს**. ადამიანები არ ვითარდებიან იმ სოციალური ინსტიტუტების (მაგალითად, ოჯახი, სახელმწიფო, ეკლესია, სკოლა, უნივერსიტეტი, საბანკო სისტემა და ა.შ.) და პრაქტიკებისგან (მაგალითად, ნათლობა, სასკოლო ღონისძიებები, თანაკლასელებთან და თანაკურსელებთან ურთიერთობა, სქესობრივი ასპექტები და ა.შ.) დამოუკიდებლად, რომელთა წიაღშიც ისინი ყალიბდებიან ინდივიდებად. შესაბამისად, არ არსებობს ადამიანის უნივერსალური, საყოველთაო ბუნება, რომელიც ყველა განსხვავებულ საზოგადოებას მოიცავს. ადამიანთა მოთხოვნილებები, სურვილები და მოლოდინები განსხვავებულ დროსა და განსხვავებულ ადგილებში სხვადასხვანაირია. რადგან ინდივიდები და საზოგადოება ორგანულად, შინაგანად არიან დაკავშირებულნი, ეს იმას ნიშნავს, რომ მათი მოქმედებები არ ექვემდებარება აბსტრაქტულ, ზოგად თეორეტიზებას, რაც საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებისთვისაა დამახასიათებელი. პოლიტიკის შესახებ ზუსტი მეცნიერების არსებობა (რომლიდანაც სახელმწიფოს მართვის შესახებ ხელოვნებას გამოვიყვანთ) ისევე შეუძლებელია, როგორც ზუსტი მეცნიერების არსებობა პოეტური შემოქმედების ან მეგობრობის შესახებ.

ამ „ორგანიციისტული“ ხედვის მაგალითი, შესაძლოა, შემდეგნაირი იყოს: ერები განსხვავდებიან ერთმანეთისგან იმ ფიზიკური გარემოთი, რომელშიც ისინი ცხოვრობენ (გარემო პირობები, კლიმატი და ა.შ.). ისინი, ასევე, განსხვავდებიან ცხოვრების წესით, რელიგიით, ტექნოლოგიური განვითარების დონით და სხვა ფაქტორებით. თითოეული კულტურა უნიკალურია და სხვაზე არ დაიყვანება. შესაბამისად, ზოგადი პრინციპების გადატანა ერთი კულტურიდან მეორეში, შესაძლოა, არასასურველი შედეგებით დასრულდეს. ამის მაგალითი შეიძლება იყოს განვითარებული დასავლური ქვეყნების პოლიტიკური ინსტიტუტების მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში „გადანერგვის“ წარუმატებელი მცდელობები (გაიხსენეთ, მაგალითად, დემოკრატიის დანერგვის მცდელობები ავღანეთში და ერაყში).

მნიშვნელოვანი მოაზროვნეები, რომლებიც კონსერვატიზმის ტრადიციას მიეკუთვნებიან, არიან: **დევიდ ჰიუმი, ედმუნდ ბიორკი, ჟოზეფ დე მესტრი, ალექსის დე ტოკვილი, გეორგ ვილჰელმ ფრიდრიხ ჰეგელი, სემუელ თეილორ ქოულრიჯი, ჰენრი სიჯვიკი, მაიკლ ოუქსოთი, როჯერ სქრათონი** და სხვ.

ინგლისელი ფილოსოფოსი მაიკლ ოუქშოტი (1901-1990) XX ს-ის ერთ-ერთ ყველაზე ცნობილ კონსერვატორ მოაზროვნედ ითვლება.

ქვემოთ მოკლედ განვიხილავთ რამდენიმე იდეოლოგიას, რომლებსაც ხშირად აკავშირებენ კონსერვატიზმთან, თუმცა, ასეთი დაკავშირება არამართებულია. ეს იდეოლოგიებია: ფაშიზმი, ავტორიტარიზმი და ელიტიზმი.

კონსერვატიზმის უკიდურეს (მემარჯვენე)⁴ ალტერნატივას **ფაშიზმი** წარმოადგენს. მთელი რიგი გარემოებების გამო ფაშიზმი არაკონსერვატიული იდეოლოგიაა. პირველ რიგში იმიტომ, რომ ფაშიზმი რადიკალური, სულაც – რევოლუციური დოქტრინაა, რომელიც არსებული ინსტიტუტების ძირეულ ჩანაცვლებას და ხელისუფლების ფუნქციების არნახულ გაზრდას მოითხოვს. ფაშიზმი არ სცემს პატივს ჩვეულებით სამართალს, კონსტიტუციებს და, ზოგადად, კანონის უზენაესობის პრინციპს. შთაგონებული ლიდერები, რომელთა არსებობასაც ფაშიზმი მოითხოვს, უფრო მეტად თვითნასწავლი პოლიტიკური ვირტუოზები არიან, რომლებიც ყოველდღიური პოლიტიკური ცხოვრების ცენტრში ნამდვილად არ არიან მოქცეულები. ვებერის სიტყვებით რომ ვთქვათ (გაიხსენეთ ლეგიტიმაციის ფორმები წინა თემიდან!), ფაშისტი

---

⁴ „მემარჯვენე“ და „მემარცხენე“: ამ სიტყვებს ხშირად შეხვდებით პოლიტიკური პარტიების დასახასიათებლად. მაგრამ რას აღნიშნავენ ისინი? მემარჯვენეებად, მემარცხენეებად და ცენტრისტებად დაყოფა მომდინარეობს საფრანგეთის რევოლუციიდან, როდესაც რევოლუციის მომხრეები ეროვნული ასამბლეის პრეზიდენტის მარცხნივ სხდებოდნენ, ხოლო მეფის მხარდამჭერები – მარჯვნივ (ცხადია, „ცენტრი“ ზომიერი პოზიციის მომხრეთათვის რჩებოდა). თანამედროვე სამყაროში ტერმინები „მემარჯვენე“ და „მემარცხენე“ პოლიტიკური იდეოლოგიების დასახასიათებლად გამოიყენება. სტანდარტული დალაგება ასეთია: კომუნიზმი, სოციალიზმი, ლიბერალიზმი, კონსერვატიზმი, ფაშიზმი (კომუნიზმი აქ უკიდურეს მემარცხენეობას განასახიერებს, ფაშიზმი კი – უკიდურეს მემარჯვენეობას). ისეთი იდეები, როგორიცაა თავისუფლება, თანასწორობა, უფლებები, პროგრესი და ინტერნაციონალიზმი, როგორც წესი, მემარცხენეთა „ლექსიკონის“ სიტყვებად ითვლება, ხოლო ძალაუფლების, იერარქიის, ნესრიგის, მოვალეობის, ტრადიციისა და ნაციონალიზმის იდეები მემარჯვენეების პოლიტიკურ ტერმინებად მიიჩნევა. თუმცა, მემარცხენე/მემარჯვენეების ეს ტრადიციული დაყოფა პრობლემურია, რადგან ის ადგილს ვერ აკუთვნებს ანარქიზმს (იხ. შემდეგი თემა), რომელიც შესაძლოა, უკიდურესად მემარცხენეც (ულტრამემარცხენე) იყოს და უკიდურესად მემარჯვენეც. ეს დაყოფა, ასევე, ყურადღებას არ ამახვილებს იმ გარემოებაზე, რომ კომუნიზმი და ფაშიზმი გარკვეულწილად ჰგავს ერთმანეთს, რადგან ორივე მათგანი ტოტალიტარიზმისკენ (იხ. განმარტება ქვემოთ) არის მიდრეკილი. ზოგიერთი მკვლევარი იმასაც კი ამტკიცებს, რომ ახალი პოლიტიკური იდეოლოგიების – ფემინიზმი, ეკოლოგიზმი, ცხოველთა უფლებები და ა.შ. – გაჩენამ მემარცხენე-მემარჯვენეებს შორის ტრადიციულ დაყოფას აზრი დაუკარგა. შტრ. Andrew Heywood, *Key Concepts in Politics and International Relations*, 2nd edition, Palgrave Macmillan, 2015, გვ. 119-120.

ლიდერი ქარიზმატული მმართველია, ხოლო კონსერვატორი მმართველი ტრადიციულ მმართველობას ახორციელებს.

ფაშიზმი ხშირად წარმოაჩენს თავს ტრადიციულ ღირებულებებზე ორიენტირებულ, კონსერვატორულ იდეოლოგიად, თუმცა სინამდვილეში ეს ასე არ არის.

ავტორიტარიზმის ყველაზე გავრცელებული ფორმა სამხედრო დიქტატურაა, თუმცა ავტორიტარულ მმართველობას, შესაძლოა, სამოქალაქო პირებიც ახორციელებდნენ. ფაშიზმის მსგავსად, ავტორიტარიზმიც მხარს უჭერს საგანგებო ღონისძიებებს და მიმთითებელ ნორმებს, რომლებიც უგულვებელყოფენ ტრადიციებს. თუმცა, ავტორიტარიზმი განსხვავდება **ტოტალიტარიზმისგან**, რადგან არსებული წესრიგის შესანარჩუნებლად ის არ მიიჩნევს საჭიროდ სახელმწიფოს მიერ ადამიანის საქმიანობის ყოველი ასპექტის გაკონტროლებას (ეს ტოტალიტარიზმის მახასიათებელი თვისებაა). რა თქმა უნდა, არც ავტორიტარიზმია კონსერვატორული, რადგან ის უკუაგდება პოლიტიკურ ტრადიციებს, კანონებსა და კონსტიტუციებს.

ელიტიზმი მიიჩნევს, რომ ყოველი საზოგადოების შიგნით არსებობს ელიტა ანუ იმ ადამიანთა ერთობლიობა, რომლებიც განსაკუთრებულ უნარებს ფლობენ და რომლებმაც იციან, თუ როგორ უნდა მართონ ეს საზოგადოება მართებულად. ელიტიზმი, შესაძლოა, პატივს სცემდეს ტრადიციას, თუმცა ის მის მიმართ მონინებით არაა განმსჭვალული, რადგან მას ადრეული ელიტების მემკვიდრეობად მიიჩნევს. კონსერვატორთა უმრავლესობისგან განსხვავებით, ელიტიზმის მომხრეები ნაკლებ მნიშვნელობას ანიჭებენ ადამიანის მემკვიდრეობით მიღებულ სოციალურ მდგომარეობას. დაბოლოს, კონსერვატიზმი, ასევე, განსხვავდება **აბსოლუტიზმისგან**. აბსოლუტიზმის თანახმად, სუვერენი, ანუ უზენაესი მმართველი კანონის ყველა შეზღუდვისგან თავისუფალია (ერთ-ერთი არგუმენტი ამ შეხედულების სასარგებლოდ შეიძლება იყოს ის, რომ სუვერენს მმართველობაზე ღვთაებრივი უფლება აქვს). ამისგან განსხვავებით, კონსერვატორები პატივს სცემენ კანონებსა და კონსტიტუციას და მიიჩნევენ, რომ მათში პრაქტიკული სიბრძნეა მოცემული.

3. ფუნდამენტალიზმი⁵ წარმოადგენს ამა თუ იმ რელიგიური ტრადიციის ფარგლებში წარმოქმნილ რეაქციას თანამედროვე, **სეკულარული სამყაროს⁶**

⁵ შდრ. R. S. Appleby, "Fundamentalisms", in: R. E. Goodin, P. Pettit, T. Pogge (eds.), *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, 2nd edition, vol. 1, Blackwell Publishing, 2007, გვ. 406 და შმდ.

⁶ „სეკულარული სამყარო“ ნიშავს ისეთ სამყაროს, რომელშიც რელიგია არ ასრულებს ისეთ მნიშვნელოვან როლს, როგორც ეს იყო, მაგალითად, შუა საუკუნეებში. თანამედროვე სეკულარული სამყარო XVIII საუკუნის ბოლოდან იწყებს ჩამოყალიბებას, ანუ მას შემდეგ, რაც რელიგიისა და სახელმწიფოს

არარელიგიურ ტენდენციებზე. აღნიშნულ რეაქციას საფუძვლად უდევს ფუნდამენტალისტების რწმენა, რომლის თანახმად, სეკულარული თანამედროვეობის ძალები „სამკვდრო-სასიცოცხლო“ ბრძოლას აწარმოებენ რელიგიის წინააღმდეგ. ფუნდამენტალისტები მიიჩნევენ, რომ ის ისტორიული გარემოებები, რომლებმაც რელიგიის გავლენის შესუსტება გამოიწვიეს, შემთხვევითი მოვლენები კი არ იყო, არამედ კარგად დაგეგმილი და გათვლილი ქმედებები, რომლებიც რელიგიისადმი მტრულად განწყობილი ძალების მიერ განხორციელდა. ასეთ პოზიციას „შეთქმულების თეორია“ ეწოდება. შეთქმულების თეორიის მომხრე ფუნდამენტალისტები მიიჩნევენ, რომ სამყარო იმართება საიდუმლო, რელიგიისადმი მტრულად განწყობილი ორგანიზაციების (მაგალითად, მასონური ლოჟების) მიერ (ასე მიიჩნევა, მაგალითად, ქრისტიანულ ფუნდამენტალიზმში).⁷

უპირველეს ყოვლისა, ფუნდამენტალისტები უპირისპირდებიან რელიგიის მარგინალიზაციას, მის „გარიყვას“ XX-XXI საუკუნეების გლობალიზებულ საზოგადოებებში. ისინი მიიჩნევენ, რომ თანამედროვე საზოგადოებებმა უკუაგდეს ღმერთი, რასაც თან სდევს პოლიტიკური კორუფცია და კულტურული და ზნეობრივი გადაგვარება. მაგალითად, 1993 წელს ჰასან ტურაბიმ, სუდანის ისლამისტური მოძრაობის ხელმძღვანელმა, ვაშინგტონში (აშშ) წარმოთქმულ სიტყვაში განაცხადა, რომ ეკლესიისა და სახელმწიფოს განცალკევებამ აშშ და ევროპა დაასუსტა, რამაც საზოგადოებაში ათეიზმის გავრცელება და მორალური მიზნის დაკარგვა გამოიწვია. ტურაბი თვლიდა, რომ „ამერიკულ საუკუნეს“ ჩაანაცვლებდა რელიგიური კონკურენციის ეპოქა, რომლის დროსაც „უმმა“ (საყოველთაო ისლამური საზოგადოება) პოლიტიკურ ერთობად ჩამოყალიბდებოდა, რომელიც მოქცეული იქნებოდა დასავლეთ აფრიკასა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიას შორის. დასავლეთის ნაცვლად მსოფლიოს ცენტრი ახალი ისლამური სამყარო იქნებოდა.

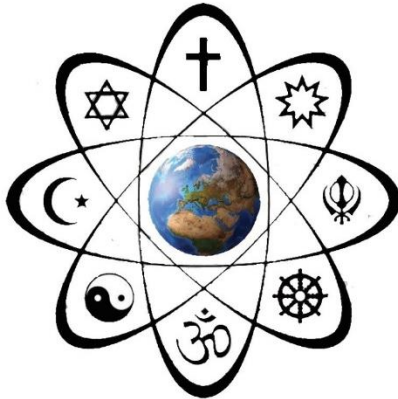
ფუნდამენტალისტების მიდგომა საკრალურ (წმინდა) ტექსტებთან (ბიბლია, ყურანი, ვედები და ა.შ.) სელექციური ანუ შერჩევითია. ტრადიციული მორწმუნეებისგან განსხვავებით, რომლებიც მოცემულ რელიგიურ მემკვიდრეობას მთელი თავისი კომპლექსურობით (სირთულით) და სიღრმით იღებენ, ფუნდამენტალისტები ტრადიციული რელიგიიდან არჩევენ ისეთ ელემენტებს, რომლებიც მათი სოციალური და პოლიტიკური პროგრამისთვისაა სასარგებლო, ხოლო დანარჩენ ელემენტებს უგულბებლყოფენ. ისინი ამარტივებენ რელიგიას იმისთვის, რათა მისი ძალა საკუთარი პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად გამოიყენონ. ირანში აიათოლა რუჰოლა ხომეინის (1902-1989 წწ.) მიერ პოლიტიკური ძალაუფლების ხელში ჩაგდებად შეიქმნილი ისლამური ტრადიცია რელიგიასა და პოლიტიკას უფრო ერთმანეთისგან გამიჯნულად მოიაზრებდა, ვიდრე ერთმანეთთან დაკავშირებულად. ხომეინიმ გარდაქმნა არსებული თეოლოგიური ტრადიცია და განავითარა ახალი მოძღვრება „უზენაესი სამართალმცოდნის მმართველობის“ შესახებ. ამან მას საშუალება მისცა, ირანის შაჰს იდეოლოგიურ საფუძვლებზე დაყრდნობით დაპირისპირებოდა.

ფუნდამენტალისტებისთვის დამახასიათებელი კიდევ ერთი თვისება მათი **აბსოლუტიზმია:** ისინი თვლიან, რომ მხოლოდ ისინი ფლობენ აბსოლუტურ, ყველასთვის სავალდებულო ჭეშმარიტებას, რომელიც მხოლოდ რელიგიის სფეროს კი არ მოიცავს,

განცალკევება გავრცელებულ პრინციპად იქცა. შესაბამისად, ტერმინი „სეკულარიზაცია“ აღნიშნავს პროცესს, რომლის შედეგად საეკლესიო გავლენა გარკვეულ სფეროებზე სუსტდება.

⁷ მასონური ლოჟები არსებობენ და ამ ფაქტს მეცნიერება არ უარყოფს. თუმცა, აკადემიურ სივრცეში არ მიიჩნევა, რომ მსოფლიოში მიმდინარე პროცესებს მასონები (ან რომელიმე სხვა ერთი ძალა) წარმართავს.

არამედ ვრცელდება ყველა სხვა სფეროზეც (ისტორია, ფიზიკა, ქიმია, გეოგრაფია, ბიოლოგია და ა.შ.).

ფუნდამენტალიზმი შესაძლებელია, ნებისმიერ რელიგიაში გამოვლინდეს. საათის ისრის მიმართულებით ზემოდან მოცემულია შემდეგი რელიგიების სიმბოლოები: ქრისტიანობა, ბაჰაიზმი, სიქჰიზმი, ბუდიზმი, ჰინდუიზმი, ტაოიზმი, ისლამი, იუდაიზმი.

გარდა ამისა, ფუნდამენტალისტები აღიარებენ **დეალიზმს**. მათი აზრით, სამყარო დაყოფილია ერთმანეთთან მკვეთრად დაპირისპირებულ ორ ბანაკად: ერთ მხარეს არიან კეთილნი და რჩეულნი, ხოლო მეორე მხარეს – ბოროტნი და უზნეონი. ასეთი დეალიზმი ხელს უწყობს აგრესიის პროპაგანდას (თავგანწირვა დოქტრინისთვის, ძალადობა). ფუნდამენტალისტები მიიჩნევენ, რომ მიზნის მისაღწევად ნებისმიერი სახის ქმედებაა გამართლებული: „მორწმუნეზე“, რომელიც „ღვთის სიტყვის“ საფუძველზე მოქმედებს, ტრადიციული ეთიკური და რელიგიური შეზღუდვები არ ვრცელდება. ტერორისტული აქტების უმეტესობას სწორედ ფუნდამენტალისტური იდეოლოგია უდევს საფუძვლად.

ფუნდამენტალისტების დეალისტურ მსოფლმხედველობასთან მჭიდრო კავშირშია მათი რწმენა იმის შესახებ, რომ სამყარო აღსასრულს უახლოვდება და რომ ღმერთი რჩეული უმცირესობის ხელით მოქმედებს იმისთვის, რათა სამყაროში ბოროტებამ არ გაიმარჯვოს. ასეთი მიდგომა არ არის დამახასიათებელი მხოლოდ ქრისტიანულ რელიგიაში არსებული ფუნდამენტალისტური მოძრაობებისთვის. ის, ასევე, გვხვდება სიქჰიზმში, ისლამში და სხვა რელიგიებშიც.

ფუნდამენტალიზმისთვის დამახასიათებელი ამ თვისებების განხილვისას არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ **ცალკე აღებული**, ეს თვისებები ისეთ რელიგიურ მოძრაობებსა და ორგანიზაციებს შესაძლოა მივუყენოთ, რომლებიც არ არიან ფუნდამენტალისტურები. მოძრაობა ან ორგანიზაცია ფუნდამენტალისტურია მაშინ, თუკი ზემოთ ჩამოთვლილი თვისებები **ერთობლივად** მოქმედებენ და ერთ მთლიანობას ქმნიან, რითაც მკაფიოდ განასხვავებენ ჩვეულებრივ რელიგიურ მოძრაობას/ორგანიზაციას ფუნდამენტალისტური მოძრაობისგან/ორგანიზაციისგან.

შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ ფუნდამენტალიზმი მომავალშიც მნიშვნელოვანი პოლიტიკური იდეოლოგია იქნება. 2001 წლის 11 სექტემბრის ტერაქტი აშშ-ში; ტერორისტული თავდასხმები მსოფლიოს სხვადასხვა ქალაქებში (მადრიდი, ლონდონი, პარიზი, ბერლინი, ბალდადი, ქაბული და სხვ.); სისხლიანი დაპირისპირებები

ჰინდუისტ ნაციონალისტებს, მუსლიმ ფუნდამენტალისტებსა და ბუდისტ შოვინისტებს⁸ შორის სამხრეთ აზიაში; ქრისტიანული ფუნდამენტალიზმის არსებობა აშშ-ში, რუსეთში და სხვა ქვეყნებში; ასევე, სხვა სახის ფუნდამენტალიზმების აღზევება იმაზე მიუთითებს, რომ ფუნდამენტალისტური იდეოლოგიები კვლავაც ანგარიშგასანევ ძალად რჩებიან დღევანდელ მსოფლიოში, რომელიც იდეოლოგიური მრავალფეროვნებითა და მათ შორის კონკურენციით გამოირჩევა.

4. კოსმოპოლიტიზმი.⁹ კოსმოპოლიტიზმის თანახმად, ყველა ადამიანი, მისი პოლიტიკური კუთვნილების მიუხედავად, ერთი (მსოფლიო) საზოგადოების წევრია (ან უნდა იყოს). კოსმოპოლიტიზმის შიგნით, ისევე როგორც სხვა პოლიტიკური იდეოლოგიების შემთხვევაში, შესაძლოა, რამდენიმე ძირითადი მიმართულება გამოიყოს. **მორალური კოსმოპოლიტიზმის** თანახმად, ადამიანები ვალდებული არიან, დაეხმარონ უცხო ადამიანებს, რომლებიც შიმშილობენ ან სხვაგვარად იტანჯებიან; ან, სულ მცირე, ისინი ვალდებული არიან, პატივი სცენ ადამიანთა უფლებებსა და სამართლიანობას და ხელი შეუწყონ მათ დაცვასა და განმტკიცებას. აქ, შესაძლებელია, ერთმანეთისგან განვასხვაოთ მორალური კოსმოპოლიტიზმის მკაცრი და ზომიერი ფორმები. **მკაცრი კოსმოპოლიტიზმი** (მაგალითად, პეტერ სინგერი, პეტერ უნგერი, ონორა ო'ნიელი, მართა ნუსბაუმი) მიიჩნევენ, რომ სხვებისადმი დახმარების ვალდებულება ისეთივე მნიშვნელოვანია, როგორც საკუთარი თანამოქალაქეების დახმარების ვალდებულება. სხვა ფილოსოფოსები, რომლებსაც შეგვიძლია **ზომიერი კოსმოპოლიტიზმი** ვუწოდოთ (მაგალითად, სემუელ შეფლერი) აღიარებენ სხვების დახმარების მორალურ ვალდებულებას, თუმცა ხაზს უსვამენ იმას, რომ ჩვენ ჩვენი თანამემამულეების მიმართ **განსაკუთრებული** ვალდებულებები გვაკისრია. **ანტი-კოსმოპოლიტიზმი** არის პოზიცია, რომლის წარმომადგენლები მიიჩნევენ, რომ ჩვენი ვალდებულებები თანამემამულეების მიმართ უფრო მნიშვნელოვანია იმ ვალდებულებებთან შედარებით, რომლებიც ჩვენ სხვა ადამიანებთან მიმართებით გვაქვს (ამ პოზიციას შეიძლება მივაკუთვნოთ შოტლანდიელი ფილოსოფოსის ალასდერ მაკინტაირის (დაიბ. 1929 წ.) შეხედულებები). ამ პოზიციის ზოგიერთი წარმომადგენელი კი მიიჩნევენ, რომ ჩვენი თანამოქალაქეების მიმართ არსებული ვალდებულებების გარდა, სხვა ადამიანების მიმართ ვალდებულებები საერთოდ არ არსებობს.

მორალური კოსმოპოლიტიზმი ზოგჯერ **პოლიტიკურ კოსმოპოლიტიზმს** უკავშირდება. აქაც შესაძლებელია გარკვეული განსხვავებების გატარება. ზოგიერთი პოლიტიკური კოსმოპოლიტი მხარს უჭერს ცენტრალიზებული მსოფლიო სახელმწიფოს იდეას, ზოგიერთი კი მიიჩნევენ, რომ მართებული იქნება ფედერალურ საწყისებზე აგებული ისეთი გლობალური პოლიტიკური ერთობა, რომელსაც იძულების შეზღუდული უფლება ექნება. დაბოლოს, ზოგიერთი მათგანი ამჯობინებს საერთაშორისო პოლიტიკური ინსტიტუტების არსებობას, რომელთა მასშტაბები არაა დიდი და რომლებიც კონკრეტულ საკითხებზე (გარემოს დაცვა, ომის დროს ჩადენილი დანაშაულები) იქნება ფოკუსირებული. პოლიტიკური კოსმოპოლიტიზმის წიაღში სხვა ალტერნატივებიც არსებობს. **კოსმოპოლიტიური პოზიციის მნიშვნელოვან წარმომადგენლებად შეიძლება ჩაითვალოს იმანუელ კანტი, ჯონ როულსი, იურგენ ჰაბერმასი, თომას პოგე, ჩარლზ ბაიცი, დევიდ ჰელდი, ჯეიმს ბოუმენი და სხვ.**

⁸ შოვინიზმი – უკიდურესი მიჯაჭვულობა კონკრეტული ჯგუფის მიმართ და განსხვავებული ჯგუფების სიძულვილი.

⁹ შდრ. P. Kleingeld, E. Brown, “Cosmopolitanism”, in: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/cosmopolitanism/>

ცნობილმა გერმანელმა ფილოსოფოსმა იმანუელ კანტმა (1724-1804 წწ.) თავის ნაშრომში „მარადიული მშვიდობისკენ“ განავითარა დედამიწაზე მცხოვრები ყველა ხალხის მომცველი „ხალხთა სახელმწიფოს“ იდეა.

კულტურული კოსმოპოლიტიზმი არის პოზიცია, რომელიც უარყოფს ცალსახა მიჯაჭვულობას ერთ რომელიმე კულტურასთან. ასეთი მიდგომა, ერთი მხრივ, მხარს უჭერს კულტურულ მრავალფეროვნებას და მულტიკულტურალიზმს, მეორე მხრივ კი უარყოფს ძლიერი ნაციონალიზმის იდეას. რაც შეეხება **ეკონომიკურ კოსმოპოლიტიზმს**, მისი მხარდამჭერები უფრო ეკონომისტები (მაგალითად, **ფრიდრიხ ჰაიეკი, მილტონ ფრიდმენი**) და პოლიტიკოსები არიან, ვიდრე ფილოსოფოსები. ეს პოზიცია უფრო მეტად განვითარებულ სამყაროში გვხვდება. ამ პერსპექტივის მომხრეები მხარს უჭერენ ერთიანი გლობალური ეკონომიკური ბაზრის იდეას, რომელიც თავისუფალი ვაჭრობისა და მინიმალური პოლიტიკური შეზღუდვის პირობებში იარსებებს. ფილოსოფოსი კოსმოპოლიტები უფრო მეტად აკრიტიკებენ ამ პერსპექტივას, რადგან ბევრი მათგანი მიიჩნევს, რომ გლობალური ბაზარი, სულ მცირე, ნაწილობრივ მაინც განაპირობებს მსოფლიოში არსებულ უზარმაზარ ეკონომიკურ თანასწორობას. სრულად გლობალიზებული ბაზრის შესახებ დებატები განსაკუთრებით ინტენსიურად მიმდინარეობს XX საუკუნის 90-იანი წლების შემდეგ, როდესაც ცივი ომის დასასრულმა საბაზრო ეკონომიკის კიდევ უფრო მეტად განვრცობას შეუწყო ხელი.

საკვანძო ცნებები და პიროვნებები

ლიბერალიზმი

ლიბერალიზმის საფუძველმდებარე დებულება

ნეგატიური თავისუფლება

პოზიტიური თავისუფლება

კლასიკური („ძველი“) ლიბერალიზმი

ახალი ლიბერალიზმი

საბაზრო ეკონომიკა

„უხილავი ხელის“ თეორია

სახელმწიფო როგორც ეკონომიკის რეგულატორი

კონსერვატიზმი

ტრადიციონალიზმი

ფაშიზმი

ავტორიტარიზმი

ტოტალიტარიზმი

ელიტიზმი

აბსოლუტიზმი

ფუნდამენტალიზმი

სეკულარიზმი/სეკულარიზაცია

შეთქმულების თეორია

ფუნდამენტალისტური აბსოლუტიზმი

ფუნდამენტალისტური დუალიზმი

კოსმოპოლიტიზმი

მორალური კოსმოპოლიტიზმი

მკაცრი მორალური კოსმოპოლიტიზმი

ზომიერი მორალური კოსმოპოლიტიზმი

ანტი-კოსმოპოლიტიზმი

პოლიტიკური კოსმოპოლიტიზმი

კულტურული კოსმოპოლიტიზმი

ეკონომიკური კოსმოპოლიტიზმი

ჯონ ლოკი

ისაია ბერლინი

ადამ სმითი
თომას ჰილ გრინი
რიჩარდ ჰენრი თოუნნი
ჯონ მეინარდ კეინზი
მაიკლ ოუქსოთი
იმანუელ კანტი

შეკითხვები და დავალებები

როგორ გესმით ფრაზა „თავისუფლება ნორმატიული მოცემულობაა“?

რა წარმოადგენს ლიბერალური პოლიტიკური თეორიის მთავარ საკითხს?

რომელი მოაზროვნეები განეკუთვნებიან ლიბერალურ ტრადიციას? მოიძიეთ ერთ-ერთი მათგანის შესახებ ინფორმაცია.

რითია განპირობებული ის გარემოება, რომ ყოველი იდეოლოგიის შიგნით დაუსრულებელი კამათი მიმდინარეობს საკვანძო ცნებების შესახებ?

რას ნიშნავს თავისუფლების ნეგატიური კონცეფცია/გაგება? პოზიტიური კონცეფცია?

როგორია თავისუფლების თქვენეული გაგება? უფრო მეტად პოზიტიური კონცეფციისკენ იხრებით თუ ნეგატიურისკენ? როგორ ფიქრობთ, რა ხარისხით შეუძლია სახელმწიფოს ინდივიდის თავისუფლების შეზღუდვა? პასუხი დაასაბუთეთ.

რა თავისებურება ახასიათებს რიჩარდ ჰენრი თოუნის მიდგომას თავისუფლების შესახებ? ეთანხმებით თუ არა ამ მიდგომას? პასუხი დაასაბუთეთ.

რა განსხვავებაა კლასიკურ („ძველ“) და ახალ ლიბერალიზმს შორის?

როგორ ფიქრობთ, რა ხარისხით უნდა არეგულირებდეს სახელმწიფო ეკონომიკას? პასუხი დაასაბუთეთ.

რა წარმოადგენს კონსერვატიზმის ძირითად ელემენტებს? აღწერეთ ისინი.

ვინ არიან კონსერვატიული ტრადიციის მნიშვნელოვანი წარმომადგენლები?

რატომ არ შეიძლება ჩაითვალოს ფაშიზმი კონსერვატიულ იდეოლოგიად?

რა განსხვავებაა ავტორიტარიზმსა და ტოტალიტარიზმს შორის? მოიყვანეთ ავტორიტარული და ტოტალიტარული რეჟიმების მაგალითები.

რა განსხვავებაა ელიტიზმსა და აბსოლუტიზმს შორის?

ვინ შეიძლება ჩაითვალოს ელიტიზმის საფუძველჩამყრელად და რატომ?

რას ეწოდება სეკულარიზაცია? სეკულარული სამყარო?

რა თავისებურებები ახასიათებს ფუნდამენტალიზმს?

როგორ ფიქრობთ, საკამათოა თუ არა სახელწოდება „ფუნდამენტალიზმი“? თქვენი აზრით, თვლიან თუ არა „ფუნდამენტალისტები“ საკუთარ თავს „ფუნდამენტალისტებად“? შეეცადეთ, ჩამოაყალიბოთ „ფუნდამენტალისტური“ არგუმენტი.

რას ეწოდება „შეთქმულების თეორია“? რომელი შეთქმულების თეორიის შესახებ გსმენიათ? როგორია თქვენი დამოკიდებულება ასეთი თეორიების მიმართ და რატომ?

რა წარმოადგენს კოსმოპოლიტიზმის მთავარ დებულებას?

რაზე ამახვილებს მთავარ ყურადღებას მორალური კოსმოპოლიტიზმი?

რა განსხვავებაა მკაცრ და ზომიერ კოსმოპოლიტებს შორის?

როგორ ფიქრობთ, რა ვალდებულებები გვაქვს იმ ადამიანების მიმართ (მაგალითად, ლტოლვილები სირიიდან), რომლებიც ჩვენი თანამოქალაქეები არ არიან?

რას ეწოდება ანტი-კოსმოპოლიტიზმი?

რა შეხედულებები აქვთ პოლიტიკური კოსმოპოლიტიზმის წარმომადგენლებს?

ვინ არიან კოსმოპოლიტიზმის მნიშვნელოვანი წარმომადგენლები?

რას ეწოდება კულტურული კოსმოპოლიტიზმი?

რაში გამოიხატება ეკონომიკური კოსმოპოლიტიზმი?

როგორ ფიქრობთ, შესაძლებელია თუ არა, რომ ზოგიერთი სახის (მაგალითად, ეკონომიკური, ან პოლიტიკური) კოსმოპოლიტიზმი ზემოთ განხილულ სხვა იდეოლოგიას დაუკავშირდეს?

დავალება 1: შექმენით განსხვავებული იდეოლოგიის მქონე ჯგუფები და მონაცემთა დისკუსია. დისკუსიის დროს ჯგუფის წევრებმა რიგრიგობით და ლაკონურად უნდა ჩამოაყალიბონ თავიანთი არგუმენტები მოცემული იდეოლოგიის დასაცავად და „დაპირისპირებული“ იდეოლოგიის საწინააღმდეგოდ. თავიანთ პასუხში მეორე ჯგუფის წარმომადგენლებმა უნდა „დაიცვან“ საკუთარი პოზიცია და შეეცადონ მოწინააღმდეგის არგუმენტების გაქარწყლებას.

დავალება 2: ელექტრონულ სამეცნიერო ბაზებში მოიძიეთ სამეცნიერო სტატია რომელიმე იდეოლოგიის შესახებ და გააანალიზეთ მასში მოყვანილი არგუმენტები.

რეკომენდებული ტექსტები:

ჯონ ლოკი, „მეორე ტრაქტატი სამოქალაქო მმართველობაზე“, თარგმნა გია ნოდამ, იხ. „შესავალი თანამედროვე აზროვნებაში“, წიგნი I, თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2019 წ., გვ. 213-232. – კრებულში შესულია ჯონ ლოკის აღნიშნული ნაშრომის ფრაგმენტები. თარგმანს თან ერთვის შესავალი წერილი ლოკის პოლიტიკური ფილოსოფიის შესახებ (გვ. 199-212).

John Locke, *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration*, edited and with an Introduction by Ian Shapiro, with essays by John Dunn, Ruth W. Grant, and Ian Shapiro, New Haven and London: Yale University Press, 2003. – ამ წიგნში შესულია ლოკის ორი მნიშვნელოვანი ნაშრომი: „ორი ტრაქტატი ხელისუფლების/მმართველობის შესახებ“ და „წერილი შემწყნარებლობის შესახებ“.

ისაია ბერლინი, „თავისუფლების ორი მნიშვნელობა“, კრებულში: „თანამედროვე პოლიტიკური ფილოსოფიის ანთოლოგია“, შემდგენელი: იანოშ კიში, მთარგმნელები: სანდრო ბარამიძე, თამარ მესხი, ქართული გამოცემა რედაქტორი: ასმათ ბეშიძე, თბილისი: გამომცემლობა „ცის ნამი“, 1997 წ., გვ. 68-144. – ტექსტი, რომელშიც ბერლინი თავისუფლების ნეგატიური და პოზიტიური ცნებების შესახებ საუბრობს.

Isaiah Berlin, *Liberty*, edited by Henry Hardy, with an essay on Berlin and his critics by Ian Harris, Oxford: Oxford University Press, 2002. – კრებულში თავმოყრილია ბერლინის ესეები თავისუფლების შესახებ.

Michael Oakeshott, *Rationalism in Politics and Other Essays*, Indianapolis: Liberty Press, 1991. – XX საუკუნის ერთ-ერთი ყველაზე გამოჩენილი კონსერვატორი მოაზროვნის, მაიქლ ოუქშოტის ესეების კრებული.

Roger Scruton, *The Meaning of Conservatism*, 3rd edition, Palgrave Macmillan, 2001. – ცნობილი ინგლისელი ფილოსოფოსის, როჯერ სკრუტონის (1944-2020) ნაშრომი კონსერვატიზმის ბუნების შესახებ.

The Oxford Handbook of Religion, Conflict, and Peacebuilding, edited by Atalia Omer, R. Scott Appleby and David Little, Oxford: Oxford University Press, 2015. – საინტერესო კრებული ფუნდამენტალიზმის, რელიგიური დაპირისპირებების და მშვიდობისკენ სწრაფვის შესახებ.

Religious Fundamentalism in the Age of Pandemic, edited by Nina Käsehage, Bielefeld: transcript Verlag, 2021. – უახლესი კრებული, რომელიც რელიგიურ ფუნდამენტალიზმებს კორონავირუსის გლობალური პანდემიის კონტექსტში განიხილავს.

Peter Singer, *One World: the Ethics of Globalization*, New Haven and London: Yale University Press, 2002. – თანამედროვეობის ერთ-ერთი ცნობილი მორალური ფილოსოფოსის პეტერ სინგერის (დაიბ. 1946 წ.) ნაშრომი, რომელშიც იგი მორალური კოსმოპოლიტიზმის პოზიციებს იცავს.

Seyla Benhabib, *Another Cosmopolitanism*, With Commentaries by Jeremy Waldron, Bonnie Honig, Will Kymlicka. Edited and introduced by Robert Post. Oxford: Oxford University Press, 2006. – აღნიშნულ წიგნს საფუძვლად უდევს ლექციები, რომლებიც წიგნის ავტორმა – ამერიკაში მოღვაწე თურქმა ფილოსოფოსმა ქალბატონმა სეილა ბენჰაბიბმა (დაიბ. 1950 წ.) – 2004 წელს კალიფორნიის უნივერსიტეტში (ბერკლი, აშშ) წაიკითხა. წიგნს თან ერთვის ჯერემი უოლდრონის (ახალზელანდიელი იურისტი და ფილოსოფოსი), ბონი ჰონიგის (ამერიკელი ფემინისტი) და უილ კიმლიკას (კანადელი პოლიტიკის ფილოსოფოსი) კომენტარები.

ინტერნეტ-რესურსები:

Gerald Gaus, Shane D. Courtland, and David Schmitz, "Liberalism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/liberalism/>

ისაია ბერლინი, „თავისუფლების ორი გაგება“, იხ. „სოლიდარობა. საქართველოს სახალხო დამცველის ჟურნალი“, №6 (39), 2010 წ., გვ. 36-53.
http://tolerantoba.ge/tolerantoba_jurnali/39.pdf

Hamilton, Andy, "Conservatism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/conservatism/>

როჯერ სკრუტონი: კონსერვატიზმის „ტრადიცია“ ადამიანთა მშვიდობიანი თანაცხოვრების ფორმაა, ესაუბრა სალომე ასათიანი, რადიო „თავისუფლება“, <https://www.radiotavisupleba.ge/a/interview-roger-scruton/25148374.html>

პაატა ჩხეიძე, „მაიკლ ოუქსოთის კონსერვატიზმი“, იხ. „ჩვენი მწერლობა“, №26 (130), 24 დეკემბერი, 2010, გვ. 21-24.

http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/145503/1/Chveni_Mwerloba_2010_N26.pdf

Henry Munson, "Fundamentalism". *Encyclopedia Britannica*, 26 Nov. 2019, <https://www.britannica.com/topic/fundamentalism>

Pauline Kleingeld and Eric Brown, "Cosmopolitanism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/cosmopolitanism/>